

Fra 'generationskamp' til 'generationssvigt'. Alderisme gennem to århundreder

Begrebet alderisme blev opfundet i 1969. I denne artikel tages temperaturen på alderismens udtryk fra forrige århundrede til i dag, hvor udtryk som 'ok boomer' blomstrer i folkemunde.

I 1969 navngav den amerikanske gerontolog, Robert Butler, begrebet *ageism*; på dansk *alderisme*. Han beskrev selv 25 år senere, hvordan begrebet blev til, bl.a. fordi han var opvokset hos gamle (bedste)forældre og bemærkede andre menneskers fordomme mod dem og mod det at være gammel.

"Det gik op for mig, at disse fordomme mod gamle mennesker ikke var anderledes end diskriminationen mod sorte og kvinder i samfundet. Denne erfaring var katalysatoren for min ide til ordet alderisme [ageism]. Jeg ønskede, at ordet skulle have samme betydning som betegnelserne racisme og sexism, som jo også beskrev en form for irrationelle fordomme". (Butler, 2005, min oversættelse).

Denne beskrivelse fremlagde Butler et nummer af tidsskriftet *Generations*, der havde alderisme som tema, og han afsluttede sin tekst med et ønske om, at der ville blive mere opmærksomhed på de yngre generationer, som han benævnte med de (på det tidspunkt) ret nye betegnelser 'anden bølge af baby boomers' og 'generation x og y', idet han mente, at det er vigtigt at sørge for en retfærdig fordeling af ressourcer mellem generationer.

Nu, i det næste århundrede, kunne det være interessant at tegne en skitse over alderisme i dansk sammenhæng. I det følgende vil jeg sende søgelyset ud i forskellige retninger for at tegne en sådan skitse.

Jeg tager i denne tekst udgangspunkt i fire områder, hvor alderisme kan foregå, som Butler har beskrevet

(Butler, 2006; jf. World Economic Forum, 2012). Det drejer sig om 1) personlig, 2) institutionel, 3) ikke-intentionel og 4) intentionel alderisme (1). Disse fire områder kan i visse tilfælde overlape; fx kan en personligt rettet alderisme være enten intentionel eller ikke intentionel.

Personlig alderisme

Personlig alderisme retter anklager om aldring i negativ forstand mod enkeltpersoner, og evt. med konkrete, negative konsekvenser, som fx udelukkelse fra visse sammenhænge. Det behøver ikke at foregå ansigt til ansigt. Det kan fx dreje sig om normer for, hvordan man ser ud, klæder, eller opfører sig, der kan ramme enkeltpersoner, som af andre dømmes 'gamle'. Siden forrige århundrede er der kommet færre restriktioner for, hvordan man 'kan' se ud og opføre sig som gammel i dag. Fx lancerede *Alt for Damerne* i august 2020 et tema-nummer, som fokuserede på alderen 60+ med et forsidebillede af den 75-årige model Grethe Kaspersen. Dette var helt utænkeligt for 25 år siden og er stadig usædvanligt for et dameblad, fordi denne genre primært viser modeller med en gennemsnitsalder mellem 23-29 år, mens læserskaren er i alderen 30-50 (DR.dk, 2016). Her er nok en ændring på vej, hvilket også sås tidligere på året, da *Femina* bragte en nøgen Bodil Jørgensen i halvtredsårsalderen på forsiden. Til gengæld har vi set åbenlyse, personrettede, aldersdiskriminerende udsagn i den amerikanske valgkamp,

der forsøgte at 'dementificere' især 78-årige Joe Biden, hvis hukommelse og dømmekraft blev beklasket undervejs.

Institutionel alderisme

Alderisme, som rammer via de institutioner, der danner strukturer i samfund og organisationer, kaldes *institutionel alderisme*. Det drejer sig især om rettigheder eller pligter knyttet til numerisk alder. Der er helt klart sket en forbedring i Danmark, idet den tvungne pensionsalder på max 70 år blev ophævet fra 2016, så man nu kan arbejde så længe, man har lyst til.

Men. På arbejdsmarkedet fungerer det stadig sådan, at seniorerne føler sig særligt udsatte ved fyringsrunder, og med god grund. Skønt statistikken siger, at ledighed blandt 60-65-årige ikke er alarmerende, fremgik det af en ny undersøgelse (Magisterbladet, 2020), at seniorer sjældnere ansættes, men oftere fyres inden for det offentlige. Ligesom det blev nævnt, at alder er blevet brugt som første, automatiske udskillelsesfaktor af kandidater til opslåede stillinger i de elektroniske jobsøgningssystemer med aldersangivelse. Magisterbladet konkluderede: "Man vil helst ansætte de unge. Man vil helst fyre de gamle. Det er både diskriminerende og ulovligt."

Ikke-intentionel alderisme

Ifølge Robert Butler består ikke-intentionel alderisme af ideer, regler og praksisser, der virker aldersdiskriminerende, uden at udøveren er klar over dette. Det kan være lidt svært

at identificere denne kategori, for hvordan kender vi afsenders bevidsthed om sine handlinger? Ikke desto mindre kunne man antage, at sløse alderskategoriseringer ofte udtales ubevidst. Med 'alderskategoriseringer' tænkes på homogeniserende opfattelser og udsagn om *hele ældregruppen*, og i det omfang, det foregår, defineres alle i gruppen ofte ud fra en generel opfattelse af svækkelse og forfald. Eksempler kan være mange, lige fra hurtige mediefortællinger om 'de ældre' som en generaliseret gruppe til gerontologiske teorier, der forsøger at give forklaringer på 'naturlig' aldring eller velmenende forsøg på at tale positivt om alderdom uden svækkelse som et tilstræbt ideal, fx i begreber som 'aktiv aldring', 'sund aldring' og 'vellykket aldring'; altså det, som kritikere har kaldt en 'gerontologisering' (Höpflinger, 1995; Povlsen, 1996). Livet i alle aldre kan rumme forskellige grader af svækkelse og ressourcer – samtidigt – og kritikken går her på, at den positive italesættelse primært retter fokus på ressourcer i alderdommen, mens svækkelse ignoreres eller opfattes som problematisk.

Det første eksempel med 'de ældre' var der mange af i forrige århundrede, men som også Henning Kirk påpeger i sit bidrag til dette nummer, har vi i Corona-2020 været vidne til en omfangsrig brug af generaliseringer af 'de ældre' som en særligt sårbar og udsat gruppe, og nogle fra denne gruppe er tilmed i løbet af året blevet fysisk indespærret og isoleret i deres eget hjem (plejehjemsbeboere).

Det andet eksempel, bl.a. med anvendelse af betegnelser som 'aktiv aldring', er øget eksponentielt siden EU's politiske fokus på netop dette

begreb efter år 2000. I EU defineres begrebet således:

"Active ageing means helping people stay in charge of their own lives for as long as possible as they age and, where possible, to contribute to the economy and society" (EU, u.å.). Det er velment og lyder positivt. Men kritiske røster som de ovennævnte fremfører, at det politiske og sociale fokus dermed samler sig om ressourceperspektivet og ikke inddrager erkendelsen af, at livet i alle aldre rummer ressourcer og uafhængig livsførelse, men at der samtidig ofte forekommer elementer af svækkelse og hjælpebehov, og at svækkelseselementet derfor let overses ved den markante italesættelse af "active ageing". Der er tilmed udviklet et EU "active ageing index", hvormed lande kan konkurrere med hinanden på point, og her kan Danmark pudse den nationale glorie ved at være på andenpladsen ved den seneste opgørelse fra 2018 kun overgået af Sverige (EU, 2018).

Intentionel alderisme

Når nedsættende udtalelser om ældre og alderdom fremsættes med vilje, kaldes det 'intentionel alderisme'. Bortset fra personligt rettede modbydeligheder sker det oftest i generaliserende vendinger. I slutningen af forrige århundrede var 'ældrebyrden' et skældsord, der blev brugt meget som metafor for en demografisk flaskehals af ældre, der blev anset for at kunne vælte fremtidens økonomi (værrer katastrofemetaphorer for denne antagelse var 'ældrebomben', 'alderdommedag', 'age-quake' eller 'silvertsunami'). Op gennem etterne blev det efterhånden politisk ukorrekt at bruge ordet 'ældrebyrden', som blev til 'ældrestyrken', når man skulle tale

Anne Leonora Blaakilde

er bl.a. ph.d., cand.mag., lektor, yogalærer og naturterapeut. Kulturgerontolog siden 1990. ablaa@ruc.dk

Ekstrabladets forsideduæng
d. 13. maj 2017: "ÆLDREBOMBE. Antallet af gamle eksploderer. De værst ramte kommuner. Hver tredje borger pensionist."

Mellemfolkeligt Samvirkes 2019-kampagne om CO₂-aftryk. Målet pr. indbygger var 2-3 ton, illustreret af en ung pige. Det danske overforbrug på 17 ton pr. indbygger blev illustreret af en ældre dame.

pænt. Men katastrofemetaforer ses dog stadig af og til, fx på Ekstrabladdets forsideudhæng d. 13. maj 2017: "ÆLDREBOMBE. Antallet af gamle eksploderer. De værst ramte kommuner. Hver tredje borger pensionist."

En anden og meget udbredt alderistisk sprogbrug har været generationsmæssige betegnelser, hvor '68erne' var den første generation, der fik en benævnelse med negative, samfundsmæssige konnotationer, og siden da har været mest udskældt. Den kaldtes også 'efterkrigsgenerationen' og 'baby-boomerne' og blev udgangspunktet for en dengang ny 'kamp', baseret på alder. Frank Jensen udtalte som justitsminister i 1997, at "(...) politik indeholder et element af generationskamp, [fordi] 68-generationen har forstået at skrabe til sig af magt og materielle goder" (Blaakilde, 1999).

Denne retorik om *generationskamp* har været voldsom, især siden kohorterne født i 1960-70erne voksede op og opdagede, at efterkrigstidens opsving var forbi, og de oplevede mangel på jobs, penge og boliger, mens mange havde en opfattelse af, at den forrige generation havde fået altting forærende, eller ligefrem havde "skrabet til sig", citat Frank Jensen, født 1961 (ibid.). Generationskampen bygger på en kategoriserende opfattelse af, at alle født i et bestemt tidsrum har haft samme udbytte af samfundsmæssige og økonomiske opsving, mens omvendt, alle født senere, har måttet lide under de andres grådighed. Denne opfattelse er naturligvis helt absurd, hvis man ser på udvikling af løn og forbrug i perioden, og hvis man vel at mærke også husker at analysere tallene ud fra andre parametre end alder.

GENNEMSNITLIG ÅRLIG CO₂-UDLEDNING PR. INDBYGGER

Danmark:
17 ton

Verden:
5,7 ton

Mål:
2-3 ton

MELLEMFOLKELIGT SAMVIRKE act:onaid

Kilde: Rapporten The Global Resource Footprint of Nations, 2014

Hele samfundet er blevet rigere, men social ulighed er blevet større – uanset alder. Forbruget er fx vokset betydeligt for alle aldersgrupper – men ikke for alle i hver aldersgruppe.

Den efterfølgende, og til tider ret vrede generation, blev kaldt 'x', 'nå' eller 'øh'-generationen, og de er nu selv blevet overhalet af de næste generationer. Siden da er der opstået et væld af nye betegnelser for efterfølgende generationer, og det er umuligt at holde styr på dem alle.

Generation som kategori

Årsagen til den enorme inflation i generationsbetegnelser er, at de i stigende grad bliver tillagt mening som sociologisk kategori. Skønt der ikke fandtes generationsbetegnelser, før 68erne blev berømte som generation, er der en tendens til, at begrebet 'generation' nu opfattes som en slags naturlig forklaringsmodel; et præfix, man kan knytte til mange forskellige påstande. Heri ligger også en alderisme, fordi bestemte aldersgrupper rammes af udsagn af generaliserende art.

I nyere tid har generationskampen således transformeret sig til nye anklager. Her ser vi navnlig i de seneste år, at 'generationstyveri' eller 'generationssvigt' er blevet brugt af yngre mennesker, som engagerer sig i klimakampen, sådan som man fx kunne høre en vred Caroline Bessermann fra Den Grønne Studenterbevægelse sige i P1-debatten d. 9. december 2020. Allerede året før, i 2019, begyndte børne- og unge-oprøret for klimaet, med Greta Thunberg i spidsen. Selv om denne klimakamp i høj grad også engagerer ældre, midaldrende og voksne, og selv om nogle af dem allerede har været engageret i forbedret miljø det meste af deres liv, fx med at arbejde for vedvarende energi, flytte i økosamfund, leve som selvforsynende eller være vegetarer, og selv om der pt. både findes 'Klimaforældrene', 'Bedsteforældres klimaaktion' og 'Klimabevægelsen i Danmark' (uden alder), så går de ældre aktivister under radaren, når der er i stigende grad bliver skåret en kløft mellem generationerne. Der er stabelvis af eksempler på dette; et

“

Selv om denne klimakamp i høj grad også engagerer ældre, midaldrende og voksne, (...) så går de ældre aktivister under radaren, når der er i stigende grad bliver skåret en kløft mellem generationerne.”

enkelt er fra Berlingske i 2019, der kørte en filmkampagne, hvor en dansk pige udtaler: "Voksne har spist for meget kød, kørt alt for meget og fløjet for meget." Et andet eksempel: I 2019 lancerede Mellempøkeligt Samvirke en kampagne for at illustrere verdens CO2-aftryk. Målet pr. indbygger var 2-3 ton, illustreret af en ung pige. Det danske overforbrug på 17 ton pr. indbygger blev illustreret af en ældre dame. Den gamle synder til venstre og det unge håb til højre.

Den negative retorik mod ældre har desuden i de seneste år fået sit helt eget liv som et 'humoristisk' indslag i generationskampen, nemlig i form af slagordet 'OK-boomer', der kom frem i 2019. Ordet 'boomer' forklares på *Urban dictionary* sådan: "A slang term for Baby Boomer, often used in a derogatory manner." (Et slangord for baby boomer, oftest brugt nedsættende; min oversættelse). Opslaget fortsætter med et eksempel fra 21. marts, 2019: "I hate boomers, all they do is complain about young people and pretend like its not their fault the planet is dying." (Jeg hader boomerne, det eneste, de gør, er at beklage sig over unge mennesker og lade som om, det ikke er deres skyld, at planeten er ved at dø; min oversættelse).

Når 'OK-boomer' bruges, er det i humoristisk og nedsættende betydning: Vi gider ikke høre på jer mere.

Der findes et hav af morsomheder over dette tema på nettet. Den 6. december 2020 viste en søgning, at der var 30.200.000 resultater på 'ok boomer'.

Retorik med generationsanklager skaber ikke alene generationskløfter, hvor mennesker opdeles i et ukonstruktivt 'os' versus 'dem'. De er også udtryk for alderisme.

Da Robert Butler i 2005 udtrykte bekymring for ressourcefordeling, var det måske netop denne problemstilling, han forudså. Men det kan undre, at han selv gik ukritisk ind i generationsbetegnelserne uden at se deres potentiale for alderisme.

I dag lever alderisme således desværre i bedste velgående, og ikke mindst i form af den udbredte brug af generationsopdelinger og generationskløfter.

Referencer

Anti-Ageism Task Force. (2006) *Ageism in America*. New York: International Longevity New York USA.

Butler, R. N. (1969). Age-ism: Another Form of Bigotry? *Gerontologist*, 9(4), s. 243-246.

Butler, R. (2005). Ageism: Looking back over my shoulder. *Generations*, 29(3), s. 84-86.

DR.dk (28. nov 2016): *Purunge piger pryder forsiden på blade til voksne kvinder*, [online]. Tilgængelig på: www.dr.dk/nyheder/kultur/medier/purunge-piger-pryder-forsiden-paa-blade-til-voksne-kvinder [hentet 2020.12.12].

EU (uden år). *Employment, Social Affairs & Inclusion*, [online]. Tilgængelig på: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1062&langId=en> [Hentet 2020.12.12].

EU (2018). *Active Ageing Index, II. Results*, [online]. Tilgængelig på: <https://statswiki.unece.org/display/AAI/II.+Results> [Hentet 2020.12.12].

Magisterbladet (2020). "Hvordan skal vi arbejde, til vi er 70, hvis vi bliver fyret?" *Magisterbladet*, 7.

UNECE (2019). *UNECE and European Commission report on Active Ageing highlights strongest progress for women*, [online]. Tilgængelig på: www.unece.org/info/media/press-current-press-h/population/2019/unece-and-european-commission-report-on-active-ageing-highlights-strongest-progress-for-women/doc.html [hentet 2020.12.12].

World Economic Forum (2012). *Global Population Ageing: Peril or Promise?* Global Agenda Council on Ageing Society.

Note 1

I kilden optræder intentionel alderisme som nr. 3, og ikke-intentionel alderisme som nr. 4. I denne tekst er rækkefølgen byttet om af dispositions-mæssige årsager.

DR3's ungdomsklagetefon med et eksempel på begrebet 'boomer-brok'

